

Spieken een probleem? Vraag je eens af waarom leerlingen dat doen

Trouw

Opinie Onderwijs

12 februari 2022

Joop Berding

Het onderwijs is steeds meer een cijferfabriek geworden, meent pedagoog en auteur Joop Berding, ten koste van de band tussen leerling en docent. Wees dan niet verbaasd over fraude met eindexamens.

Nadat op sociale media onlangs berichten waren verschenen dat examen-antwoorden te koop zijn, kwam minister van onderwijs Dennis Wiersma met een waarschuwing aan eindexamenkandidaten: laat je niet verleiden tot spieken en andere strafbare vormen van fraude.

Toch zou zulk 'spieken' ons niet hoeven te verbazen. Van studieboeken zijn al jaren online uittreksels te koop; het is voor leerlingen en studenten verleidelijk tijd en energie te besteden aan manieren om minder tijd en energie aan de studie te besteden.

Toetsen, testen, studiepunten

Die mentaliteit komt niet uit de lucht vallen. Ze weerspiegelt een onderwijssysteem waarin, zoals in alle sectoren waarin mensen met mensen werken, het 'rekenende denken' dominant geworden is, om een term van Heidegger te gebruiken. Een onderwijsloopbaan lijkt op een reeks sprintjes, met vele piketpaaltjes van toetsen en testen, studiepunten en -adviezen, alles uitgedrukt in getallen. Neem de allesbepalende eindscore van het basisonderwijs. 'Ik heb 514', betekent in feite: 'Ik ben ...'.

Het grote risico is dat de inhoud en de kwaliteit van het geleerde secundair wordt. Zoals de Duitse socioloog Niklas Luhman het uitdrukt: 'Wat het doel ook is, hoofdzaak is dat je het snel bereikt.' Zo is maatschappelijk en politiek ongeduld bezig ons onderwijsstelsel te koloniseren. Spieken en andere vormen van fraude zijn manieren om hierin mee te bewegen; het zijn strategieën van aanpassing die leerlingen en studenten afkijken van de manier waarop ons onderwijs is georganiseerd.

In ons taalgebied heeft het onderwerp spieken zelden aandacht gekregen. Er is een belangrijke uitzondering: de filosoof Cornelis Verhoeven (1928-2001) die langjarig leraar in het voortgezet onderwijs en hoogleraar was. In 1980 publiceerde Verhoeven Tractaat over het spieken. Die wat saaie titel wordt ruimschoots goedge maakt door de ondertitel: 'Het onderwijs als producent van schijn'.

Voor Verhoeven is spieken een symptoom van wat hij noemt de 'extrinsieke motivering van een geïnstitutionaliseerd en verplicht gesteld onderwijs'. Alles wat in het onderwijs gebeurt moet 'nuttig' zijn, vooral voor buiten school, in de maatschappij en op het werk, op de 'markt'. Proefwerk- en

examencijfers zijn om de verkeerde redenen gewaardeerde eindproducten die de toegang daartoe verschaffen.

Schijn en oppervlakkigheid

Verhoevens kritiek snijdt nog altijd hout: wie de 'opbrengsten' van onderwijs uitsluitend afmeet aan waarden die buiten de school belangrijk worden gevonden, komt in een neerwaartse spiraal terecht van schijn en oppervlakkigheid, haast en ongeduld – en bij fraude, om zo snel mogelijk de eindstreep te halen.

Dit heeft pijnlijke consequenties voor het vakmanschap van leraren. Zij zijn werkers in een geïndustrialiseerd proces geworden, schrijft Verhoeven in 1980. Wat is er over van de persoonlijke relatie tussen leraren en leerlingen, het meesterschap en het plezier in het geven van een vak? Steeds nieuwe instrumenten belemmeren het zicht op de kern: de pedagogische relatie tussen een leraar en leerlingen die zich samen buigen over vakinhouden. Als we voorbij het banale nut van onderwijs komen en diepgang mogelijk weten te maken, ontnemen we het motief aan spieken en andere vormen van fraude.

De waarschuwing van de minister aan alleen de leerlingen en studenten is dus te psychologisch en te weinig politiek en stelselgericht. Ze moet worden aangevuld met een oproep aan het onderwijs: hou op met het voorleven van een berekenende mentaliteit aan leerlingen. Creëer tijd en ruimte voor vertraging, uitstel en verdieping, druk de vorderingen van leerlingen en studenten uit in kwaliteiten in plaats van getallen. En laat de politiek hiertoe de voorwaarde scheppen en het onderwijs ontmarkten. Een mooie opdracht voor de nieuwe ministers.